

מגילת רות והטבלה המחזורית

בחג השבועות קוראים אנו את מגילת רות, כשבמרכזה דמותה המופלאה של רות הגיורת, השזורה בשרשרת מעשי חסד. לא לחינם העיר ר' זעירא (רות רבה ב, יד): "מגילה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה, ולא איסור ולא היתר. ולמה נכתבה? ללמדך כמה שזר טוב לגומלי חסדים". אמנם אין במגילה זאת הלכות, אך אחד המוקדים הבולטים במגילה, הוא נושא הלכתי והגותי בה"א הידיעה: הגיור. לכך הקדשתי את רשימתי היום, שתפגיש אותנו עם הכימאי והסופר היהודי-איטלקי פרימו לוי (1919-1987). הבה נעיין באחד מספריו, לדעתי המקסים ביותר: "הטבלה המחזורית".

כידוע, כבר לפני שנים רבות, הכירו המדענים בחשיבות סידור היסודות הכימיים וסידרו אותם בצורת ה-"טבלה המחזורית", המוכרת לכל תלמיד תיכון. קיים קשר אמיץ בין המיקום של כל יסוד בטבלה זו, ובפרט, לעמודה בה הוא מופיע, לתכונותיו של יסוד זה. ובכן, פרימו לוי, בפרק הראשון של ספרו "הטבלה המחזורית", יצר הקבלה בין התכונות הכימיות של היסודות השונים לבין תכונות אנושיות של אדם או של קבוצת אנשים. וכך, הוא משווה בין ה'קסנון' (ניתן לתרגמו: הזר) – שהוא יסוד השייך לקבוצת ה'גזים האצילים', לבין בני משפחתו האציליים היהודים הפרובינציאלים שבאיטליה. לדעתי, ניתן להרחיב אלגוריה זו של פרימו לוי, גם לשאר ה'גזים האציליים'. אכן, יסודות אצילים אלה, מהווים אלגוריה נאה לדרכה של היהדות. גזים אלה אינם מתערבבים עם יסודות כימיים אחרים אלא במקרים נדירים מאד. באופן כללי, קשה "לדרוש" ולתת משמעות עמוקה לשמות שניתנו ליסודות השונים שבטבלה, אך לא כך ביחס לעמודה בטבלה המחזורית המייצגת את הגזים האציליים, ששמותיהם מלאים רמיזות לסיבה שיסודות אלה אינם מתחברים עם יסודות אחרים. לדוגמא: השמות ג'יאון (החדש), קריפטון (החבוי), אַרְגוֹן (הבלתי-פעיל), וקְסוֹן (הזר).

העם היהודי איננו בנוי על בסיס טריטוריאלי, אלא על דגם המשפחה. מכאן האפשרות להמשיך לחיות אף בגולה, גם כשהשורשים של האילן נותקו מהקרקע. אולם איסור נשואי תערובת אינו רק הקרבה למען הכלל, הוא מבטא תודעה עמוקה יותר לפיה רק עם בסיס חוויתי משותף ניתן לבנות משפחה אמיתית, הדבר נכון לכל משפחה, קל וחומר לגבי משפחה יהודית. היהדות אינה רק מציאות חיצונית, אלא היא חייבת להיות חלק בחוויה הקיומית של האדם. ולכן, מהווה היא חלק בסיסי ומהותי בברית הנשואים, הבאה לידי ביטוי באפשרות לחיות חיים משמעותיים ביחד, ושבנוסף, גם ישתקפו בנפשם של הבנות והבנים. עצם קיומה של המשפחה מטילה עלינו חובות גדולים וקשים, לשמירתה ולעיצובה כישות בה כל אחד תורם את כל האצילי שבו למען הזולת. זוהי האצילות של הטוהרה.

אולם האין 'אצילות של טוהרה' זו מהווה גם תופעה של גזענות? זהו נושא עדין ועלינו להתייחס אליו בזהירות. את תשובתי ארצה לתת בדימוי נוסף מתוך ה"טבלה המחזורית". נדפדף שוב בספרו של פרימו לוי ונגיע ליסוד כימי אחר, ה"אבץ", או הצינק - אם נתעקש להשתמש בשמו הלועזי דווקא.

ועתה אבקש סליחתכם על הקטע הכימי הנוסף, אך אנא, נסו להבין את האמור. לוי מספר לנו על ניסוי כימי פשוט למדי מימי לימודיו, בו אמור היה להכין אבץ גופרתי. האבץ הטהור והנקי, נזכר פרימו לוי, עומד קשה-עורף בפני החומצה הגופרתית. אולם כשאנו מוסיפים טיפה של נחושת גופרתית, "האבץ מתעורר, מתכסה בפרווה לבנה של בועות מימן, וזהו, הכשוף אירע". הכל בגין תוספת של חומר זר, או אם נאמר זאת בלשונו האירונית של לוי: "כדי שיהיו חיים, יש צורך בזיהומים". פרימו לוי מצביע כאן על תופעה כימית ומטפיזית כאחת, שהיא בעצם הצהרה אנטי-גזענית תקיפה, מה שנתפס על ידי צרי-מוח כזיהום, אינו אלא תנאי הכרחי לתהליכי הטבע, קל וחומר לחיים.

בכל גיור יש אכן, הכרזה אנטי-גזענית אדירה. הוא מסומל על ידי "זיהום" זה של רות הזרה בעלת החסד, היוצר אצילות חדשה: את שושלתו של דויד המלך. אין היהדות עוסקת במיסיונריזם, אולם היא רואה בהתקרבותם של גרי-הצדק, המתגיירים מתוך תודעה ורצון, הכרזה דתית ותיאולוגית נעלה. וכך מתפללים אנו בימים הנוראים בקטע שניתן לקוראו "האינטרנציונל" היהודי: "וַיֵּאָתְּרוּ כָּל לְעֵבְדָּךָ. וַיִּבְרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדְךָ. וַיִּגִּדוּ בְּאֵיִם צְדָקָךָ, וַיִּדְרְשׁוּךָ עַמִּים לֹא יָדְעוּךָ, וַיְהַלְלוּךָ כָּל אֶפְסֵי אֶרֶץ... וַיִּטּוּ שֶׁכֶם אָחָד לְעֵבְדְּךָ... וַיִּשְׁמְעוּ רְחוּקִים וַיְבוֹאוּ, וַיִּתְּנוּ לְךָ כֶּתֶר מְלוּכָה". יתירה מזאת, ההגות הקבלית רואה בגיור מרכיב מסתורי הכרחי בהיסטוריה היהודית ובדרך לגאולה. אכן, מופלא שבחג השבועות, ביום בו אנו חוגגים את שיאה של החוויה הדתית היהודית, את ההתגלות בסיני ואת היותנו "עם סגולה", קוראים אנו דווקא את מגילת הגיורת. רות מבטאת את המהפך האנושי הגדול המלווה את הגר בדרכו אל היהדות (רות א, טז-יז): "ותאמר רות אל תפגעני בי לעזבך לשוב מאחריך כי אל אפשר תלכי אֵלַי ובאֵשׁר תְּלִינִי אֶלֶן עִמָּךְ עַמִּי וְאֱלוֹהֶיךָ אֱלוֹהֵי". דבריה אלה מבטאים את המחויבות לחיים ביחד, ובעקבות כך גם קבורה ביחד, שהפכה לדאבוננו כל כך אקטואלית בזמנים קשים אלה: "בְּאֵשׁר תָּמוּתִי אָמוּת וְשֵׁם אֶקְבְּרֶךָ". הקבורה המשותפת בקבר ישראל, אליה רומזת רות, היא הסמל הטרגי האחרון של האחדות בין הגרים לבין אחיהם ואחיותיהם שנולדו יהודים.

וכך, שלוש פעמים ביום, בתפילת העמידה (תפילת השמונה עשרה), באומרנו "הָאֵל-הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא", וללא שנשים לב להקשרם של מילים אלו, מהדהדים הפסוקים של ספר דברים (י, יז-יח): "הָאֵל-הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יֵשָׂא פָּנָיִם וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד, עֹשֶׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאֶלְמָנָה, וְאֵהָב גֵּר".

ולסיום הערה קצרה. לפני כמה שנים הוכרזה תחרות בין ספרים פופולריים שנכתבו במשך הדורות על נושאים מדעיים, באופן המתאים לקוראים הפשוטים. אחד מאלה שלא הצליחו היה לשמחתי, צ'רלס דרווין. ניצח בתחרות פרימו לוי. יישר כוחך !